

I. REFERATY Z KONFERENCJI

JĘDRZEJ KASPRZAK
Nadleśnictwo Łopuchówko

WALORY PRZYRODNICZE RADZIMIA

Radzim jest porośniętą lasem wyspą oddzieloną od „stałego” ładu starorzeczem Warty.

Położony jest w oddziałach leśnych 230 r, p oraz 233 m na terenie leśnictwa Starczanowo, Nadleśnictwo Łopuchówko.

Zajmuje powierzchnię 6,86 ha, z czego 5,73 ha stanowi las i 1,13 ha zarośla wierzbowe.

Leśnictwo Starczanowo jest jednym z 17 leśnictw wchodzących w skład Nadleśnictwa.

Nadleśnictwo Łopuchówko gospodaruje na 14 224 ha lasów. Lasy te położone są na terenie 4 powiatów i 9 gmin.

Obszar Nadleśnictwa Łopuchówko charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem geomorfologicznym.

Duża ilość jezior rynnowych, wzniesień, śródleśnych bagienek jest wynikiem działania lodowca podczas Zlodowacenia Bałtyckiego, Stadiału Poznańskiego.

Według fizycznogeograficznej regionalizacji Polski (Kondracki, 1978) obszar leśnictwa Starczanowo na którym znajduje się Radzim położony jest w:

- Prowincji Niżu Środkowoeuropejskiego - 31
- Podprowincji Pojezierzy Południowobałtyckich - 314/315
- Makroregionie Pojezierza Wielkopolskiego - 315.5
- Mezoregionie Poznańskiego Przełomu Warty (pas oddziałów ur. Szymankowo, obr Kąty) - 315.52

Rejon Poznańskiego Przełomu Warty (ur. Szymankowo) jest bardzo zróżnicowany, pod względem geologicznym tworzy skarpę o szerokości 200 – 1000 m. i długości 11 km, o różnicach wysokości rzędu 50 m. (45-90 m. n.p.m.). Występują tam płaty: glin ze Zlodowacenia Środkowopolskiego, iłów plioceńskich, deluwiiów, wzdłuż Warty ciągną się utwory rzeczne holocenijskie oraz na wyższej terasie utwory rzeczne Stadiału Poznańskiego.

Północną część wyspy Radzim o powierzchni 4.73 ha stanowiąca główne miejsce zainteresowania archeologów, porasta ponad 130 letni las liściasty, w którym dominują dęby, wiązy, świerki, klony, topole.

Największą wartością Radzimia z przyrodniczego punktu widzenia jest to, że od około 150 lat nie prowadzono tam gospodarki leśnej. Wynika to z niedostępności tego miejsca oddzielnego od „stałego ładu” nieczynnym korytem Warty. Należy przypuszczać, że dawniej Radzim był w pełnym tego słowa znaczeniu wyspą otoczoną rozgałęziającą się w tym miejscu Wartą. Najprawdopodobniej w celu poprawienia własności żeglownych rzeki w czasach zaborów Niemcy spowodowali częściowe zasypanie odnogi otaczającej wyspę od wschodu. Tym samym skierowano główny nurt jednym torem.

Pomimo tego nieczynne koryto Warty stanowi po dziś trudną do przebycia zapórę.

Brak znacznej ingerencji ludzkiej na tym terenie to nie tylko wycinanie i nie usuwanie przewróconych drzew, to także brak ingerencji w glebę. Na Radzimiu nie prowadzono przygotowania gleby, czyli orki lub przekopywania, pod sadzenie drzewek – tym samym nie zakłócano procesów zachodzących na jej powierzchni i w wierzchnich warstwach,

Wiele przewróconych drzew, które dobiegły kresu swego życia jest obecnie siedliskiem grzybów, roztoczy, owadów i innych organizmów bytujących na rozkładającym się drewnie. Z takim stanem rzeczy możemy się spotkać tylko w niektórych rezerwach ścisłych. Na terenie środkowej Polski nie ma ich zbyt wielu.

Podczas wstępnych prac nad florą Radzimia prowadzonych przez dr Z. Celkę z UAM stwierdzono występowanie 77 gatunków roślin naczyniowych wchodzących w skład 41 rodzin. W tym 25 gatunków drzew i krzewów. 5 spośród nich to gatunki częściowo chronione: konwalia majowa, kopytnik europejski, pierwiosnka lekarska, marzanka wodna, przylaszczka pospolita. Stwierdzono także sporo okazałych egzemplarzy klonu polnego – gatunku określonego kategorią R – rzadki na czerwonej Liście Roślin dla Wielkopolski.

Większość, bo 72 gatunki (co stanowi 95%) to gatunki rodzime. 5 gatunków ma obce pochodzenie. Są to kasztanowiec biały, niecierpek drobnokwiatowy, lilak pospolity, poprzeczka agrest i świerk pospolity. Gatunki te to tzw. kenofity, czyli gatunki przybyte, powstałe lub przetrwałe dzięki człowiekowi po 1492 roku. Należy przypuszczać, że część nasion tych roślin dotarła na Radzim z nurtem rzeki a część została zawleczona przez zwierzęta i ludzi. Świerki i kasztanowce mogły zostać wprowadzone rozmyślnie przez człowieka.

Zbiorowiska roślinne to ekologicznie zorganizowane wspólnoty życiowe populacji różnych gatunków roślin. Zbiorowiska roślinne wyróżnia się na podstawie analizy jakościowej i ilościowej składu gatunkowego roślin występującego na danym terenie.

Na terenie Radzimia wyróżniono dwa zasadnicze zbiorowiska roślinne. Są to łąka środkowoeuropejska *Galio – sylvatici Carpinetum* oraz łąka topolowo – wierzbowa *Salici – Populetum*.

Świat zwierząt reprezentują typowe dla okolicy gatunki ssaków i ptaków. Na wyspie można spotkać ślady obecności jeleni, danieli, saren, dzików, lisów, borsuków, a także gatunków obcych dla rodzimej fauny: jenotów i norek amerykańskich.

Liczne są ślady żerowania bobrów (gatunek częściowo chroniony).

Z rzadkich chronionych gatunków ptaków w okolicy widywane są bieliki, mające gniazdo na terenie poligonu Biedrusko, kania ruda i czarna, gnieźdzące się nad Wartą.

Ze względu na swoje walory przyrodnicze i kulturowe Radzim powinien zostać objęty ochroną. Wydaje się, że najbardziej odpowiednią formą ochrony przyrody, którą przewiduje nasze prawo jest zespół przyrodniczo-krajobrazowy.

Zespół przyrodniczo-krajobrazowy wyznacza się w celu ochrony wyjątkowo cennych fragmentów krajobrazu naturalnego i kulturowego, dla zachowania jego wartości estetycznych (art. 31). Tą formą ochrony objęte mogą być zarówno pałace, dwory wraz z otaczającymi je parkami, ogrodami, stawami, kompleksami leśnymi, jak również cenne, harmonijne układy ekologiczne w krajobrazie rolniczym i leśnym.

Zespół przyrodniczo-krajobrazowy powinien obejmować samą wyspę Radzim, starorzecze i przylegające łąki, a także pas lasu znajdujący się w pobliżu starorzecza.

Na terenie zespołu przyrodniczo-krajobrazowego zabrania się:

1. niszczenia, uszkodzenia lub przekształcania obiektu,
2. wykonywania prac ziemnych trwale zniekształcających rzeźbę terenu, z wyjątkiem obiektów związanych z zabezpieczeniem przeciwsztormowym lub przeciwpowodziowym,
3. uszkodzenia i zanieczyszczania gleby,
4. wysypywania, zakopywania i wylewania odpadów lub innych nieczystości,
5. zaśmiecania obiektu i terenu wokół niego,
6. dokonywania zmian stosunków wodnych, jeśli służą innym celom innym niż ochrona przyrody i zrównoważone wykorzystanie użytków rolnych i leśnych oraz gospodarki rybackiej,
7. likwidowania małych zbiorników wodnych, starorzeczy oraz obszarów wodno-błotnych,
8. wylewania gnojowicy, z wyjątkiem nawożenia własnych gruntów rolnych,
9. lokalizacji budownictwa letniskowego poza miejscami wyznaczonymi w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego,
10. budowy budynków, budowli, obiektów małej architektury i tymczasowych obiektów budowlanych, mogących mieć negatywny wpływ na obiekt chroniony, bądź spowodować degradację krajobrazu.

Wprowadzenie tej formy ochrony przyrody następuje w drodze rozporządzenia wojewody, które określa nazwę obszaru lub obiektu, jego położenie, w miarę potrzeb otulinę oraz zakazy dla nich właściwe wybrane spośród wymienionych powyżej (art. 32).

Art. 34 Ustawy dopuszcza również by rada gminy wprowadziła formę ochrony przyrody, jaką jest zespół przyrodniczo-krajobrazowy, jeżeli nie uczynił tego wojewoda. W takim przypadku jednak miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego sporządza się obowiązkowo.

Na terenie wyspy rośnie 10 drzew o wymiarach pomnikowych.

Pomnikami przyrody są pojedyncze twory przyrody żywej i nieożywionej, lub ich skupienia o szczególnej wartości naukowej, kulturowej, historyczno-pamiątkowej i krajobrazowe oraz odznaczające się indywidualnymi cechami, wyróżniającymi je wśród innych tworów, w szczególności sędziwe i okazałych rozmiarów drzewa i krzewy gatunków rodzimych lub obcych, źródła, wodospady, wywierzyska, skałki, jary, głązy narzutowe, jaskinie.

PROJEKTOWANE POMNIKI PRZYRODY NA RADZIMIU

Gatunek drzewa	Obwód na wys. 1,3 m	min. obwód dla pomnika przyrody
Dąb szypułkowy	325, 350, 365	300
Klon polny	160, 185, 215, 215	160
Topola biała	408	380
Wiąz szypułkowy	235, 280	220

Na uwagę zasługują liczne klony polne występujące na Radzimi, a w szczególności te o okazałych, pomnikowych wymiarach. Takie skupisko drzew tego gatunku jest rzadko spotykane w naszych okolicach.

Największe zagrożenia dla Radzimia niesie ze sobą działalność człowieka, a w szczególności sama jego obecność na tym terenie. Najważniejszymi szkodami, jakie mogą wynikać z tej przyczyny są zanieczyszczenia gleby, wód i powietrza, zniszczenie roślinności. Może dojść do nawet także w przypadku większych inwestycji do trwałych zmian krajobrazu. Tak jak miało to miejsce w przypadku gazociągu przebiegającego ok. 3 km na północ od Radzimia.

Zagrożenie dla przyrody, dla jej równowagi stanowi wprowadzanie obcych gatunków roślin i zwierząt. Najczęściej to ludzie są przyczyną wprowadzania do środowiska obcych gatunków.

Uciekinierami z hodowli zwierząt futerkowych są jenot i norka amerykańska. Gatunki drapieżników; które przyczyniają się m. in. do ograniczenia liczebności plectwa wodnego.

Norka amerykańska spowodowała prawie całkowity zanik występowania jej rodzimego i objętego ochroną gatunkową krewniaka – norki europejskiej. W niedaleko

położonym Łukowie znajduje się duża ferma nerek amerykańskich, która ma zostać w najbliższym czasie powiększona.

Niestety sprawcami wielu niekorzystnych dla przyrody zmian są niektórzy wędkarze i turyści. Należałoby właściwie napisać pseudowędkarze i pseudoturyści. Nawet w tak niedostępnym miejscu, jakim jest Radzim widać śmieci w lesie i w wodzie, niszczenie wierzchnich warstw gleby, wycinanie krzaków, ślady palonych ognisk.

SPOSOBY UDOSTĘPNIANIA

Ze względu na swoje niepowtarzalne walory przyrodnicze i archeologiczne Radzim nie może być udostępniony do zwiedzania masowego i bez ograniczeń. Zwiedzanie powinno odbywać się po ściśle ograniczonych trasach, które prowadzić powinny tylko po północnej części wyspy, w miejscu gdzie znajduje się grodzisko.

Przez starorzecze Warty powinna być zbudowana kładka prowadząca od północy, tak, by zwiedzający wchodzili bezpośrednio na teren udostępniony do zwiedzania i nie poruszali się po całej wyspie. W zasadzie zwiedzanie powinno być możliwe tylko pod opieką przewodnika. Należałoby też przygotować i ustawić wzdłuż trasy zwiedzania tablice (niezbyt wiele) poglądowe opisujące wyniki prac archeologicznych, jak również przyrodę tego miejsca,

Podjmując jakiegokolwiek działania na terenach o szczególnych walorach przyrodniczych należy pamiętać, że szkody poczynione w przyrodzie są praktycznie nieodwracalne. Prowadzi to do tego, że takich jak Radzim miejsc, gdzie od lat przyroda istnieje bez większej ingerencji ludzkiej, ubywa. Dlatego udostępniając Radzim należy postępować niezwykle rozważnie.

NATÜRLICHE VORZÜGE VON RADZIM

ZUSAMMENFASSUNG

Radzim ist eine „Insel“ mit 6,86 ha Größe, getrennt von dem Festland mit dem Altwasser von Warthe, die sich im Gebiet des Oberforstbezirks Łopuchówko (direkt im Forstrevier Starczanowo) befindet. Dieser Inselteil, der das Interesse der Archäologen erweckt, ist mit einem über 130 Jahre alten Laubwald bewachsen, in dem die Eichen, Ulmen, Fichten, Ahorne und Pappeln dominieren. Seit mehr als einem anderthalb Jahrhundert wird in diesem Gebiet keine Forstwirtschaft geführt. Es wurde das Auftreten in diesem Gebiet von 77 Gefäßpflanzengattungen aus 41 Familien festgestellt. 5 von ihnen sind die teilweise geschützten Gattungen: Maiglöckchen, Haselwurz, echte Primel, Waldmeister, Leberblümchen. Im Gebiet von Radzim wurden auch zwei Pflanzengesellschaften - die des Galio - sylvatici Carpinetums und die der Aue Salici - Populetum abgesondert. Auf diesem Gelände treten auch viele Saugtier- und Vogelarten auf. Wegen seiner natürlichen und Kulturvorteile soll Radzim geschützt werden. Die beste Schutzform könnte ein Natur-Landschaftskomplex sein.

Die Tätigkeit des Menschen bildet eine potentielle Bedrohung für die Werte dieses Ortes. Deshalb soll seine Anwesenheit nur auf den nördlichen „Inselteil“ eingeschränkt sein.

ABBILDUNGEN

Abb. 1. Insel Radzim ist schon seit 150 nicht genutzt (Photo J. Kasprzak).

Abb. 2. Umgebung von Radzim (Photo J. Kasprzak).

Abb. 3, 4 Warthe - altes Flussbett (Photo J. Kasprzak).

Ryc. 1 Wyspa Radzim - brak użytkowania od ok. 150 lat (foto J. Kasprzak)

Ryc. 2 Otoczenie Radzimia (foto J. Kasprzak)

Ryc. 3 i 4 Stare koryto Warty (foto J. Kasprzak)